

Тыва Республиканың Барыын – Хемчик кожууннун
Хөндөлөң муниципалдыг бюджеттиг ортумак ниити билиг школазы.

Чөшпээрээни өөрөдилге
талазы – биле директорнун
оралакчызы

Ооржак С.К.
«28» 08 2024 ч

Балдылааны Хөндөлөң ортумак
ниити билиг школаның
директору

Кенден –оол В.К.
«28» 08 2024 ч

Приказ № 23

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА
«Литературлуг номчулга»
(эртемнин ады)

4 класс
(класс)

Неделяда шагы - 1

Бүдүн чылда ниити шагы - 34

Тургусканы:
Хомушку Алена Владимировна
(башкының ады фамилиязы)

2024- 2025
(оорөдилге чылы)

Тайылбыр бижик

Бо ажилчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган. Кара-оол Л.С. «Литературлуг номчулга» 4 класс: өөрөдилге ному. – Кызыл: 2020.

Эртемни өөренириниң түңнелдери

Бот-тускайлан (личностуг) хевирлеттинген турар билиглери:

- оорөдилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири
- бодунун ажылын туннеп, унелеп билири
- бодунун торээн чуртунга болгаш чонунга оон амыдырал-чуртталгазынын хамаарылгазын шингээдип алыр
- оске чоннарнын ниити мозу-шынарынын, моральдыг нормаларынын талаларын билип алыры
- бодунун-даа, оске чоннун кижилеринин-даа кылган чуулдерини эки, багай талаларынын уг-шиин тып билири
- моральдыг болгаш этиктиг негелделерге дууштур аажы-чанын таарыштырып, эде тургустунуп билири
- оске кижилернин сеткил-хоонун улежип, сагыш човаачал болуру
- уран-чечен культура-биле таныжып тура, чараш омур-хевирни эскерип коруп, шилип билири, ол омур-хевирге домейлежип кижизиттинери
- оорөдилге, эртем-билигже чуткулдуу

4 класстарның өөреникчилериниң билииниң предметтиг хевирлеттинген турары:

-Ыткыр, сымыранып, иштинде сөзүглелди бодунуң билип алыр шаа-биле дүрген номчууру.

-Сөзүглелдиң хевирлерин литературлуг негелделерге дүүштүр (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.

-Сөзүглелдиң адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, ооң утказын баш удур даап бодаары.

-Номчаан чүүлүнүң кол сөстөринге даянып, утказын бодунуң сөзү-биле дамчыдып билири.

-Болуушкуннарның болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.

-Сөзүглелди кезектерге утказының аайы-биле чарып, башкының дуказы-биле бөдүүн болгаш нарын план тургузуп, кезек бүрүзүңге база бүдүн сөзүглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.

- Номчаан чүүлүн долузу-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чүвөлөриң омур-хевирин деңнеп, чугаалап билири.

-Номчуур номунуң титулдуг арынын, аннотациязын, эге база түңнел сөзүңге даяныры.

-Херөглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап өөренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сүмелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларның мөзү-шынарларын кижиниң алдынар жүрүлүг дүрүмнери-биле деңнээри.

4 класстарнын өөреникчилериниң чугаа чорудулгазының болгаш медээлер-биле ажылдаарының (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

-утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди үн доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дүргенин барымдаалап шын, медреселдиг, аянынг номчууру;

-таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дургени I-ги чартык чылда 2-ги класска 35-45 хире сос, II-ги чартык чылда 2-ги класска 55-60 хире сос, 3-ку класска 65-70 хире сос, 4-ку класска 1 минутада 75-90 хире сөс;

- чогаалдың адынга болгаш аңаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөрнү, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- улуг эвес созуглелди ангы-ангы кезектерге чарып, кезек бурузунге ат чогаадыры; башкынын дузазы-биле созуглелге план тургузары база созуглелге болгаш оон кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чуулунун утказын делгеренгей долу дамчыдары болгаш кыска-биле допчулап чугаалаары, справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын сеткуулдери-биле ажылдап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын чугаазынын утказын, аянын, чуну кылып турарын барымдаалап, оларга унелел бээри;

Оореникчилере хевирлеттинген турар уjurлуг билиглер:

- номчаан чогаалынга хамарышкан бодунун узел-бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдары;
- созуглелде чугула утка илередир состу ылгап билири, баштай иштинде номчааш, оон соонда аянынгы быткыр номчууру;
- чечен чогаалдарнын хевирлери-биле (жанрлар) практикти таныжылга; басня, оон онзагай талалары-биле таныжары;
- авторнун бодалын, кол маадырларнын овур-хевирин, хевир-дурзузун, аажы-чанын, оларнын чуну кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып билири;
- авторнун кол маадырларынга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- авторнун кол маадырларынга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- жанрларны деннеп тургаш, ылгап билири (тоол-басня, тоол-тоолчургу чугаа, тоол-чечен чугаа)

А) Ушкарып-башкаларынын (регулятивтиг).

Өөреникчилерге хевирлеттинген турары:

- өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угап билири;
- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип өөренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунуң, эштериниң ажылын үнелеп билиринге өөренири;

Өөреникчилерге хевирлеттинер аргалары:

- башкы-биле демниг ажылдажышкың үезинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылып турар ажылдарың ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;
- номчулга талазы-биле бодунуң ажылын планнап билири.

б) Эртемге сонургалын ханыладыры-биле чоруттунган ажылдарнын түңнелинде (познавательный)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турары:

- өөрөдилге даалгаларын кууседип турар үеде херек уjurлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин кууседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;

Өөреникчилерге хевирлеттинер аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медерелдии-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) Өөреникчилериниң бот-боттарынын аразында харылзажырынга хамаарыштыр

хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

-аас чугаага диологту ажыглап билири;

-аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредери;

-бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;

-билдинмес чүвөлөргө айтырыгларны салып билири;

-коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

-бөлүккө ажылдап өөренири; бодунун бодалындан аңгыда эжиниң узел-бодалын база дыңнап, үнөлөп билири; түңнел үндүрөрдө бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-өөрүнүн узел-бодалы- биле деңнештирип билири;

Өөреникчилерниң харылзажырынга хамаарыштыр билиглериңиң хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

-удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

- Номчулганын шын, медреселдиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин шингээдир;
- Берге эвес созуглелди литературлуг шын адаашкын ёзуугаар медреселдиг, чугурту номчуур. Аянныг номчулгага белеткенип ап билир, рольдар аайы-биле аянныг номчуур.
- Сөзүглел-биле ажыл. Созуглелдин кезектеринин дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле аразында харылзааларын барымдаалап, номчаан чуулунун планын тургузары. Улуг эвес чогаалда авторнун кол бодалын илередип шыдаары.
- Чогаалдын киржикчилеринин чугаазын болгаш чуну кылып турарын барымдаалап, оларны үнөлөп билири. Корген, билген, хайгаараан чуулдеринин дугайында чечен чугаа тургузуп билири. Бодунунун номчаан чогаалынын утказын чугаалап, оон маадырларынга характеристика берип билири. Бойдуска азы кижилерге характеристика бээринге эргежок чугула чеченчиткен состер болгаш илередиглери база созугледи тып билири.
- Чогаалдын хевирлери-биле таныжылга. Улустун аас чогаалынын хевирлери: тоол, ыр, улегер домактар, тывызыктар, кожамыктар, дурген-чугаалар, чечен-мерген чугаалар.
- Басня болгаш оон онза чуулдери (ойзуп чугаалаары, маадырлары, кол бодалы, дылы).
- Номчаан чогаалынын кол маадырларынын мозу-шынарларынын дугайында бодунун бодалдарын чугаалап билири.
- Номчаан чогаалдарынын кол маадырларынын болгаш чогаалды бижээн авторнун коружунга хамаарыштыр бодунун узел-бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел чугаага дамчыдып билири.

Литературлуг (торээн) номчулганын тургузуу

№	Болуктернин аттары	Шагы	Тургузуу (тайылбыры)
1	Тыва дылын, Тыва черин, Тыва черин - ожууннун ол уш ыдык дажы.	1	Номчулганын шын, медеделдиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин шингээдир;
2	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузум.	2	Берге эвес созуглелди литературлуг шын адаашкын ёзугаар медеделдиг, чугурту номчуур. Аянныг номчулгага белеткенип ап билир, рольдар аайы-биле аянныг номчуур.
3	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.	3	Сөзүглел-биле ажыл. Созуглелдин кезектеринин дес-дараалашкаан болгаш
4	Ооренип оорен.	2	утка талазы-биле аразында харылзааларын барымдаалап, номчаан чуулунун планын тургузары. Улуг эвес чогаалда авторнун кол бодалын илередип шыдаары.
5	Эки кылган ажыл элеп четпес алдар.	1	Чогаалдын киржикчилеринин чугаазын болгаш чуну кылып турарын барымдаалап, оларны унелеп билири. Корген, билген, хайгаараан чуулдеринин дугайында чечен чугаа тургузуп билири. Бодунунун номчаан
6	Бистин бичии оннуктеривис.	1	чогаалынын утказын чугаалап, оон маадырларынга характеристика берип билири. Бойдуска азы кижилерге
7	Бойдустун чажыттары.	2	характеристика бээринге эргежок чугула чеченчиткен состер болгаш илередиглерни база созугледи тып билири.
8	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	2	Чогаалдын хевирлери-биле таныжылга. Улустун аас чогаалынын хевирлери: тоол, ыр, улегер домактар, тывызыктар, кожамыктар, дурген-чугаалар, чечен-мерген
9	Багын чугааларга бачыды арлыр.	2	чугаалар.
10	Бойдуска хумагалыг болуулу.	2	Басня болгаш оон онза чуулдери (ойзуп чугаалаары, маадырлары, кол бодалы, дылы).
11	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг.	2	Номчаан чогаалынын кол маадырларынын мозу-шынарларынын дугайында бодунун бодалдарын чугаалап билири.
12	Авторлуг тоолдар.	2	Номчаан чогаалдарынын кол маадырларынын болгаш чогаалды бижээн авторнун коружунге хамаарыштыр бодунун
13	Эрнин эреси.	1	узел-бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел чугаага дамчыдып билири.
14	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.	1	
15	Улус аразындан ие караа чымчак.	1	
16	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	1	
17	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.	2	
18	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.	1	

19	Ойнаксанчыг оюннарым.	1	
20	Кижиг болуру чажындан.	1	
21	Оске чоннарнын аас чогаалы	1	
22	Чылдын уелери Ажыл – ишчи чайым	1	
	Шупту шагы:	34	

Календарь – тематиктиг план

№	Теманын ады	Шагы	Ай,хуну		Онаалга	Эдигелер
			план	Факт		
1 Эге. Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожуунун уш ыдык дажы. 1шак.						
1	Камнаалынар. Ч.Кара-Куске. Торээн Тывам кижилери. В.Саарымбуу. Эртинелиг бурун Тывам. Ч.Куулар.	1	7.09		Шулукту шилип алгаш шээжилеп арыр	
2 Эге. Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын кузум. 2шак.						
2	С. Сурун – оол Чанган куштар. Кус.А.Пушкин.	1	14.09		Номчуур,утказын эдерти чуг –р ар 12	
3	Баштайгы сегиржип алыышкын. Х.Ойдан-оол.	1	21.09		Ог ар 11	
3 Эге. Улустун аас чогаалынын биче хевирлери. 3 шак.						
4	Тывызыктар. Улегер домактар.	1	28.09		Кустун демдектерин бижиир	
5	Оюн удээн чугаалар. Шимченгир оюннар удээн чугаалар	1	5.10		арын 24 номчуур Шимченгир оюннар бижиир	
6	Дурген-чугаалар.Чоннун ырлары	1	12.10		2 дурген чугаа ооренип алыр	
4. Эге. Ооренип оорен. 2шак.						
7	Камналга. О.Сувакпит.	1	19.10		Чечен чугаада шулукту док-р	
8	Ундур имнедипкен. Э.Кечил-оол..	1			Унелел бижиир	
5. Эге.Эки кылган ажыл – элел читпес алдар. 1шак.						
9	Дуза када бергеним. С.Сарыг-оол. Маргылдаа. К-Э. Кудажы	1	26.10		Басняны шээжи биле ооренир	

	6.Эге. Бистин бичии оннуктеривис. 1 шак.					
10	Эгерек биле эзирик. Х.Ойдан-оол. Бистин анчывыс. С.Тока. Кушкаштар. Л.Чадамба	1	9.11		Кушкаштар. Л.Чадамба Шулукту шээжилээр	
	7. Эге. Бойдустун чажыттары 2шак.					
11	Саржаг дажыглаан. С.Сарыг-оол. Хортукке турлагжыыр. М.Эргеп.	1	16.11		Шулукту док ар 47	
12	Анай. М.Эргеп	1	23.11		Номчуур, эдерти чугалаар ар 56	
	8. Эге. Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым. 2шак.					
13	Кыжын Л.Чадамба. Баштайгы хар Х. Ойдан-оол	1	30.11		Доктаадыр а.57. Номчуур эдерти чугалаар ар 59	
14	Олегтин оннуктери. Х Ойдан-оол	1	7.12		Номчуур, уя кылыр ар 61	
	9. Эге. Багын чугаалаарга-бачыды арлыр. 2 шак.					
15	Корунчук-биле Сарбашкын. И.Крылов. Орге биле Куске. С. Сурун-оол	1	14.12		Басня док ар 64	
16	Кеземче.Э.Кечил-оол. Соокчугеш. Л.Толстой.	1	21.12		Деннелгелерни ушта бижиир ар 66 Плакат чуруур	
	10. Эге.Бойдуска хумагалыг болуулу. 2шак.					
17	Чурек иштинде ок. К-Э.Кудажы. Эжеш куштар хоюспанар. С.Комбу.	1	18.01		Номчуур ар 74 Шулукту док -р	
18	Кижн бойдустун толу. С.Сарыг- оол Хун. Ч.Ондар.	1	25.01		Номчуур , утказын чуг-р	
	11. Эге. Эштигде хоглуг, эптигде куштуг. 2шак.					
19	Оннуктер. Е.Танова	1	1.02		Шулуктен эпитет бижиир	
20	Черликпен. С.Тока	1	8.02		Унелел бижиир ар 97	
	12. Эге. Авторлуг тоолдар. 2шак.					

21	Алдын-Кушкаш. Ш.Суван. Шиижекчигеш. С.Сарыг-оол.	1	15.02		номчуур арын 89шиижекчигешти чуг-р	
22	Улуургак, билииргек дагаажык. К.Тюлюш	1	22.02		Номчуур,эдерти чуг-р ар 100	
13. Эрнин эрзи. 1 шак.						
23	Кызыгааржыга С.Сурун-оол. Эр кижинин чангыс состуу. А.Арапчор. Стёпа акый-биле Егор. С.Михалков	1	1.03		Байыр чедириишкени чогаадыр ар 102	
14. ЭГЕ. Чылдын уелери. Хоглуг чазым. 1шак.						
24	Изиг тулук уе. М.Пришвин. Ыглапкан хар. К.Ондар	1	15.03		Номчуур а.105. Доктаадыр ар 107	
15. ЭГЕ. Улус аразындан ие кара чымчак. 1шак.						
25	Ава дугайында сос. Е Танова. Кырган –авам келди – ле!	1	22.03		Доктаадыр ар 108	
16. Эге. Улустун аас чогаалы. Тоолдар. 1 шак.						
26	Уш чуул эртемниг оол. . Тыва улустун тоолу.	1	5.04		Утказын чугаалаарПлакат чуруур ар 126	
27	Тоолду чуге чажырбазыл?	1	12.04		Ог арын 131	
17.Эге. Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар. 2 шак.						
28	Шортан мунган эзир. С.Пюрбю. Борттуг дилги. С.Бюрбю	1	19.04		План тургузар ар 139,эдерти чуг-р	
29	М Олчей-оол Тергелиг аът	1	26.04		Номчуур эдерти чуг –р ар 147	
18. Эге.Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар. 1 шак.						
30	Ийи кыс. (Тоолчургу чугаа). Часкы. (Тоолчургу чугаа)	1	3.05		Номчуур, эдерти чуг –р ар 148	
19. Эге. Ойнаксанчыг оюннарым. 1 шак.						
31	Оюннар. С.Сарыг-оол. О.Сувакпит. Хуулгаазын	1	10.05		Сайзанап деп оюнну чуруур ар	

	кажыктарым				154	
20. Эге. Кижн болуру чажындан. 1 шак.						
32	Адазынын айбызынга. Б.Ховенмей. Ивижилер оолдары. Л.Чадамба.	1	17.05		Номчуур, эдerti чуг –р ар 160, доктаадыр ар 162	
21. Эге. Оске чоннарнын аас чогаалы 1 шак.						
33	Хек. Чанагаш оол.	1	24.05		Номчуур, эдerti чуг –р ар 172, доктаадыр ар 175	
22. Эге. Чылдын уелери Ажыл-ишчи чайым-1 шак.						
34	Адазынын дузалакчылары. Н.Ооржак.Чазый хырын башка халдаар. К-Э.Кудажы.Туннел кичээл	1	27.05		Доктаадыр ар 186	

ПРОШНУРОВАНО, ПРОНУМЕРОВАНО
И СКРЕПЛЕНО ПЕЧАТЬЮ

№ 1 *двигатель*

СТРАНИЦ

«28» 08 20 24 года

Директор школы *Резерв - 001*

В. К.

Класс

Действие

(или)

Адрес

артикул

ХАНА

ПРИ ОБЪЕДИНЕНИИ

участники образовательных отношений